

Kristianstads telefonförening 1888–1908

TORD JÖRAN HALLBERG

Sveriges första telefontät byggdes i Stockholm av ett dotterbolag till amerikanska Bell Telephone Company och togs i drift för 121 abonnenter den 1 september 1880. Växeln och telefonerna var av Bells fabrikat och nätet byggdes av amerikanska ingenjörer. Året därpå anlade Bellbolaget telefontät även i Göteborg, Malmö och Sundsvall.

I landets övriga städer bildades kooperativa telefonföreningar, vars medlemmar köpte telefoner och en gemensam telefonväxel, lät bygga ledningar och anställde någon att sköta växeln. Det första privatägda nätet togs i drift i Norrköping i mars 1881 och det första med utrustning från L M Ericsson i september samma år i Gävle. År 1882 blev Kristianstad den tolfte telefonstaden i landet. Bortsett från de största städerna spreds alltså telefonen i Sverige på några få år av telefonföreningar, som kunde räknas till våra folkrörelser, om medlemmarna inte till största delen hade varit förmögna.

”Telefonföreningen för Christianstad och dess landsbygd” bildades i slutet av år 1881 och växeln öppnades för trafik för drygt 40 abonnenter den 1 april 1882. Verkställande direktör för föreningen var baron Bror Salomon von Otter (1832-1910). Han basade för en förening, som på två sätt kom att få en särställning i svensk telefont historia:

Kristianstadsföreningen var den enda telefonföreningen i landet som lyckades få Kungliga Telegrafverket att sköta sin växel.

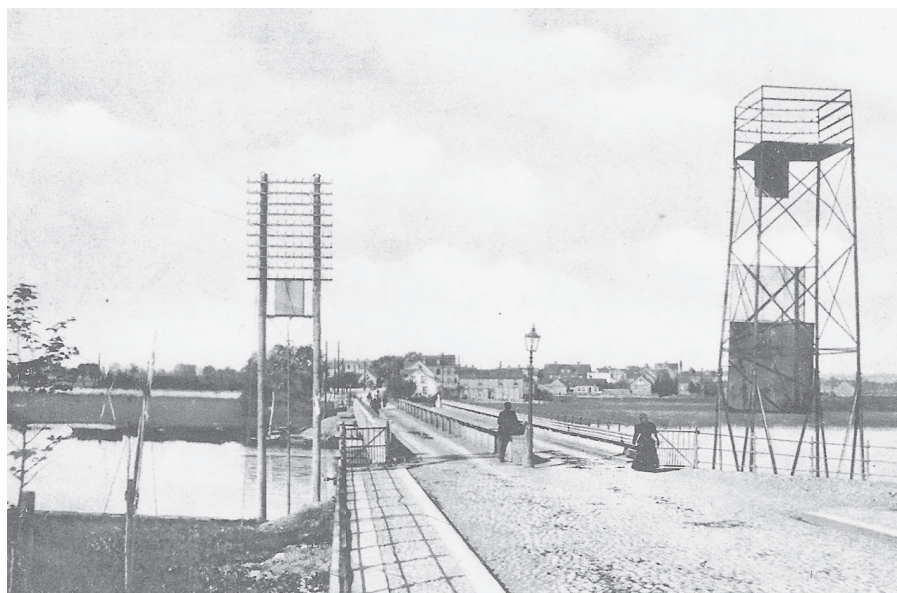
Den var den sista mera betydande telefonföreningen utanför Stockholm, som framgångsrikt konkurrerade med telegrafverket.

I Kristianstad höll man ut till 1908, i Stockholm ända till 1918, då Stockholms Allmänna Telefonaktiebolag sålde sitt nät till Telegrafverket för 47 miljoner kronor. Konkurrensen medförde att Stockholm och Kristianstadstrakten blev ovanligt telefontäta, även internationellt.

Inom telegrafverket var man till en början inte intresserad av telefonen, som man ansåg möjligen kunde användas för intelefonering av telegram. Det var därför som man under några år åtog sig skötseln av telefonföreningens växel i Kristianstad. Växeln installerades på telegrafstationen, som var inhytt i järnvägsstationen.

Näten i landets städer var de första åren lokala och isolerade från varandra. Det dröjde dock inte så långt innan de kopplades samman med längre förbindelser. Inom telegrafverket kom man då till insikt om att telefonen kunde hota telegramtrafiken. Man köpte därför Bellbolagets nät i Malmö och började bygga Skånska Provinsnätet, som var telegrafverkets stolthet och fram till 1890-talet deras enda telefonnät av betydelse – övriga landet täcktes av ständigt växande privatägda nät. Det statliga skånska nätet utbreddes sig relativt snabbt från Malmö till Skånes utkanter och nådde 1886 Ängelholm, Hörby och Simrishamn.

På den privata sidan var man inte mindre aktiv. 1887 byggde Kockums i Ronneby en ledning till Kristianstad via Karlshamn och Sölvesborg. En förbindelse från Ronneby till Karlskrona fanns redan, så Kristianstad inlemmades nu i ett telefonnät som täckte hela Blekinge. Det utvidgades 1888 med städerna och tätorterna i södra Småland via två ledningar. Den ena drogs från Karlskrona över Lessebo till Växjö och byggdes av telefonföreningen i Karlskrona, den

Konkurrensen mellan telefonföreningen och telegrafverket syntes tydligt vid Långebro. Det vänstra telefonstativet ägdes av telefonföreningen, det högra av telegrafverket. I stativen var de inkommande luftledningarna kopplade till telefonkablar under bron. På andra sidan än fanns liknande stativ, där man återgick till luftledningar. Enligt en anteckning i den s.k. passagejournalen den 21 augusti 1888 "afprovades den för skånska telefonnätet afsedda 7-trådiga kabeln för Långebro och befans väl isolerad". Bild från Regionmuseet.

andra från Karlshamn via Tingsryd till Växjö av en ingenjör vid namn Hellgren. Telefonföreningen i Växjö hade redan byggt ett rätt vidsträckt nät, så i slutet av 1888 hade telefonägarna i Kristianstad fina förbindelser åt öster och nordost. I det privata komplexet Kristianstad-Blekinge-Växjö fanns vid denna tid 24 telefonväxlar och omkring 500 abonnenter. Av dessa fanns ca 120 i Kristianstad med omnejd. I det skånska provinsnätet fanns drygt 1 300 abonnenter och 28 växlar. Båda näten var än så länge isolerade från näten längre norrut.

Telegrafverket beslöt sig nu för att konkurrera med telefonföreningen i Kristianstad, där man öppnade en egen växel den 1 oktober 1888. Telefonföreningen lyckades förhandla sig till ett samarbetsavtal som innebar att man för 20 kronor om året kunde ringa till statens abonnenter i staden. Ville man ringa till abonnenterna i det skånska provinsnätet måste man däremot bli abonnent hos telegrafverket. Förmodligen trodde man inom verket att föreningen i Kristianstad rätt snart skulle ge upp och sälja sitt nät, men där högg man i sten.

I denna årsskrift för år 1990 skildrade jag telefonföreningens historia från starten 1883 till slutstridens början 1888. Det som följer här är historien om den därefter följande ihärdiga kampen mot telegrafverket.

Telegrafverkets ”attentat” mot föreningarna i Blekinge

Telegrafverkets telefonverksamhet i Kristianstad gick till en början trögt. I januari 1889 hade man 28 abonnenter i staden, i slutet av året 34. Inte bara här, utan på flera håll i landet tog man då till metoder, som för lång tid framöver gjorde telegrafverket impopulärt och i tidningarna beskrevs som ”attentat”. Bakgrunden var en lagparagraf, som telegrafverket hade lyckats få riksdagen att godkänna redan 1883 och som innebar att ingen fick sätta upp telefonförbindelser på kronans mark eller inom området för allmän landsväg, försåvitt inte regeringen hade gett sitt tillstånd. Paragrafen hade nästan aldrig tillämpats. De flesta ansökningar som kommit in hade godkänts och i övrigt hade man sett mellan fingrarna när det gällde nätbyggandet – telefonen betraktades som allmännyttig.

Men 1888 öppnade telegrafverket rättegång mot Kockums, som anklagades för att ha byggt linjen Ronneby-Karlshamn-Kristianstad utan tillstånd. Man stämde också telefonföreningen i Karlskrona, vars ledning till Växjö ansågs illegal. Kockums hade inget att sätta emot och accepterade telegrafverkets villkor. Den 1 juli 1889 övertog staten det kockumska nätets 189 km ledningar för 6 430 kronor, som var det pris telegrafverket hade erbjudit sig betala.

Detta medförde till en början inga ändringar för telefonföreningens medlemmar. Enligt gällande telefonavtal kunde de fortfarande ringa till Blekinge

och Växjötrakten. Enda ändringen var att de måste beställa samtalen först vid sin egen och sedan vid telegrafverkets växel i Kristianstad.

Men dessa sakernas tillstånd varade inte länge. I januari 1890 fick telegrafverkets växelpersonal i Kristianstad order från telegrafstyrelsen att inte längre koppla telefonföreningens abonnenter till Blekinge! Därmed deklasserades telefonföreningen till en lokalförening med samtalsmöjlighet endast till sina egna och statens abonnenter i Kristianstad med omnejd.

Det är lätt att föreställa sig de känslor telegrafverkets agerande uppväckte. 48 medlemmar i föreningen inlämnade också en ilsken protestskrivelse till telegrafstyrelsen, där det bl.a. stod att ”enär detta avbrott i telefonförbindelsen emellan Kristianstad och de blekingska städerna vållat en kännbar rubbning i den livliga affärsförbindelsen ifrågavarande städer emellan, och enär den avbrutna telefonförbindelsen på ett eller annat sätt måste återupprättas, så få vi anhålla att förbindelsen genom förmedling av härvarande statstelefonstation måtte åter medgivas, samt anhålla om uppgift å den årsavgift för varje abonnent som i sådant fall fordras”.

Porträtt av C.S. Bergman

Telefonkommissarie Bergman i Malmö, chef för södra Sveriges statliga telefontät, gjorde tummen ner med hänvisning till att telefonföreningens medlemmar 1888 hade erbjudits väsentliga undantagsförmåner för inträde i det skånska telefontätet, men avböjt. Han menade också att ”då telefonföreningen i sin nu föreliggande framställning till kungl. Telegrafstyrelsen säger att den avbrutna telefonförbindelsen på ett eller annat sätt ”måste” återupprättas, ligger i detta begrepp en ton av maktspråk som är föga förenlig med vanlig parlamentarisk takt”.

Telegrafstyrelsen gjorde som Bergman ville och Blekinge förblev avstängt för telefonföreningens medlemmar.

Rikstelefon – telegrafverkets trumfkort

Telefonföreningen i Karlskrona, som liksom Kockums var instämt, sålde i mars 1890 sitt nät till telegrafverket för 32 000 kronor. Orsaken var inte bara att föreningen hotades med rättegång och att budet var rimligt; karlskronierna fick löfte om att få Rikstelefon före årets utgång.

1888 hade privatägda Stockholms Allmänna Telefonaktiebolag ansökt om tillstånd att bygga en telefonförbindelse till Göteborg. Regeringen hade av-

slagit ansökan och i stället gett telegrafverket uppdraget. Därmed avgjordes i praktiken frågan om Sveriges telefontät skulle bli statligt eller privat.

Regeringens beslut berodde inte på att man ville införa statsmonopol – vem som helst kan faktiskt än idag efter ansökan bygga ett privat telefontät – utan på att telegrafverket hade en trumf på hand: sitt gamla rikstäckande nät av telegraflinjer. Genom en teknisk uppfinning, det s.k. tvåtrådssystemet, hade det blivit möjligt att låta telefontrådar gå parallellt med telegraftrådar utan att telegramtrafiken stördes eller kunde avlyssnas. Det var alltså bara för telegrafverket att hänga några extra trådar på de redan befintliga stolplinjerna. Den första statliga dubbeltrådslinjen Stockholm–Göteborg blev färdig 1889, den andra Stockholm-Malmö 1890.

Problemet var att trådarna måste vara dubbla ända fram till abonnenterna. Eftersom alla Sveriges telefontät var enkeltrådiga med jorden som återledare, kunde man därför till en början bara ringa rikssamtal från särskilda samtalsstationer, som telegrafverket satte upp i de största städerna. För anslutning av enskilda abonnenter krävdes komplettering av telefonlinjerna med en extra tråd och komplettering eller utbyte av växlarna.

Dessa komplikationer och det faktum att Rikstelefon hade stor dragningskraft gjorde att de flesta av Sveriges telefonföreningar under 1890-talet sålde sina nät till telegrafverket. Det skedde oftast till ömsesidig belåtenhet, men den gamla militanta taktiken användes som vi ska se ännu några gånger under året 1890.

Kontrovers med Växjö

När telegrafverket köpte telefonföreningens nät i Karlskrona, ingick i affären ledningen till Växjö. För att uppfylla löftet om Rikstelefon, planerade telegrafverket en dubblering av denna ledning och en förlängning till Alvesta, där man skulle ansluta sig till rikslinjen Stockholm-Malmö, som till stor del följde Södra Stambanan. Telefonföreningen i Växjö fick därför beskedet att deras förbindelse med Blekinge skulle kopplas bort. Men Växjö hade som sagt en annan förbindelse till Blekinge, nämligen den av Hellgren byggda linjen till Karlshamn. För att få den småländska telefonföreningen mer samarbetsvillig, erbjöd telegrafverket Hellgren 5 800 kronor för hans ledning med hot om stämning, om han inte sålde före den 1 juli 1890.

”Det perspektiv, som statens inlösande av telefontätet ställde för Växjö telefonförenings delägare, uppväckte vid sammanträdet den starkaste och enhälligaste storm av ovilja vi någonsin här sett uttryckas på något offentligt möte”, skrev Smålandsposten i ett referat från ett möte i Växjö i april 1890. En abonnent hade räknat ut att han till telegrafverket skulle få betala 530

Det skånska provinsnätet år 1889. Från Det statliga telefonväsendet 1881-1902 av Hens Heimbürger, s 32.

Ökad konkurrens i Kristianstad

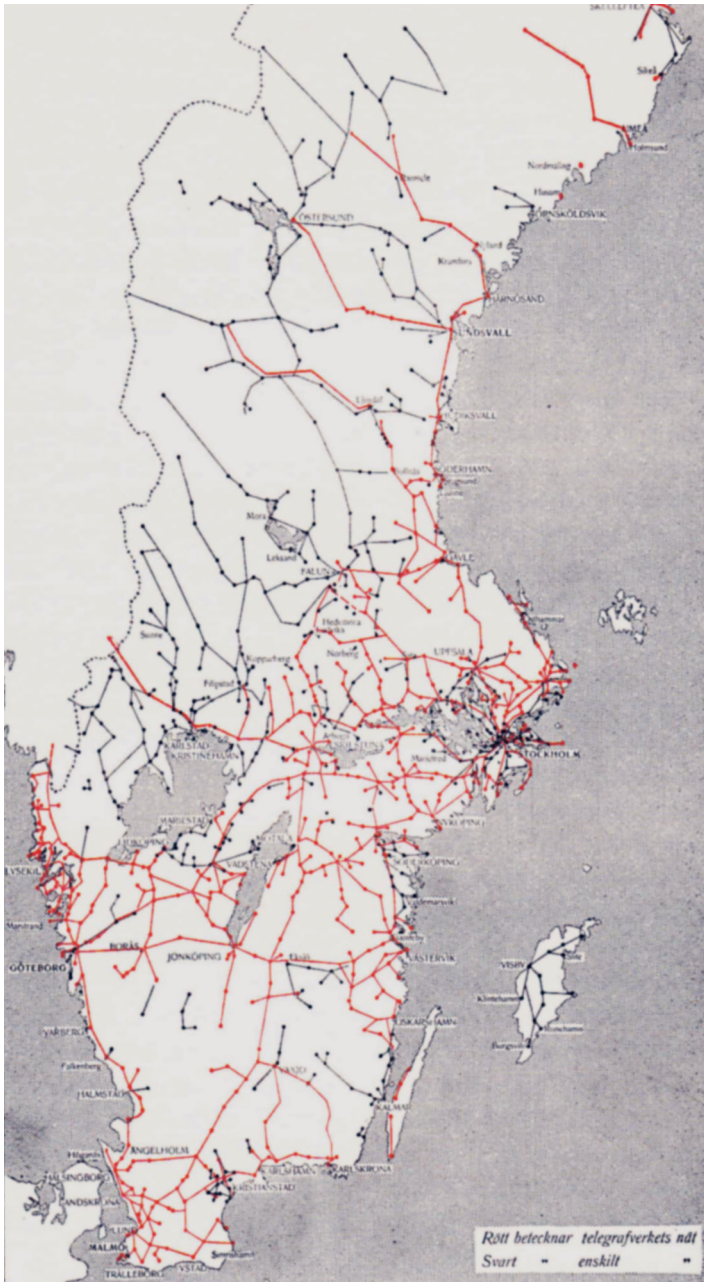
Men i Kristianstad gav man inte upp. Telefonföreningens relation till telegrafverket förvärrades av att telefoninspektör Bergman i maj 1890 vägrade godta en ansökan från köpmannabolaget i Kristianstad om att bli abonnent i skånska provinsnätet. Bolaget var medlem i telefonföreningen och Bergman insinuerade i en skrivelse till telegrafstyrelsen att man tänkte tjuvkoppla samtal mellan de båda näten!

Telegrafstyrelsen tyckte förmodligen att Bergman gick för långt och skickade särskilda ombud från Stockholm för att sondera möjligheterna till en överenskommelse. Man kontaktade von Otter och andra ledande personer i Kristianstad och erbjöd sig att ansluta staden till riksnätet med en dubbelledning till Håssleholm, om 22 nya abonnenter tecknade sig, så att antalet statliga abonnenter kom upp till 60. Det trodde sig von Otter kunna åstadkomma, men ställde som absolut villkor att telefonföreningens medlemmar åter fick fria samtal till Blekinge och att den sammanlagda årsavgiften blev 500 kronor.

Telegrafstyrelsen avböjde förslaget och skärpte i stället konkurrensen. I

kronor för en årlig service, som han tidigare hade betalat 18 kronor och 77 öre för. En annan framförde under bravorop den meningen att om telegrafverket verkligen tänkte klippa av privata telefontrådar, skulle den enskilde i sin tur kunna trakassera staten "för dess å icke exproprierad jord stående telegrafstolpar".

Protesterna till trots sålde Hellgren sin ledning redan i april. Före årets slut hade även telefonföreningarna i Karlshamn, Ronneby och Sölvesborg sålt sina nät och i juni 1891 följde Växjö efter. Telegrafverkets bud var rimliga och Rikstelefonen attraktiv.

Telefonnätet i Sverige år 1895

början av 1890 öppnade man en ny växel i Åhus för 18 abonnenter och i Kristianstad lyckades man under året värva 19 nya abonnenter. Den 28 september 1891 anslöts Kristianstad med en ny dubbelledning till rikstelefonnätet i Hässleholm och samma dag kunde man på landstinget, som var Kristianstads första riksabonment, lyfta luren och ringa till Stockholm och Göteborg.

I denna nya situation övervägde telefonföreningen att sälja sitt nät. ”Telefonföreningen för Kristianstad med omnejd hade idag ett talrikt besökt sammanträde å Stadshuset”, skrev Kristianstadsbladet den 5 december 1891. ”Mötet skulle yttra sig, huruvida föreningen vore villig att till staten överlämna sina ledningar, stativ m.m. och därefter ingå i statstelefonnätet. Styrelsen för statens telefonledning hade erbjudit medlemmarna i Kristianstadsföreningen att mot en avgift av för en gång 50 kronor och sedan en årlig avgift av 60 kronor få inkomma i statstelefonnätet, varvid dock var fäst ett villkor, att för samtal inom Skåne med sådana abonnenter i statstelefonen, som hava dubbeltrådig ledning, en avgift av 15 öre skulle erläggas. De telefonapparater som hittills av abonnenterna använts, ville styrelsen inlösa med 50 kronor för de nyare och 20 kronor för de äldre, men för stativ, växelbord och ledningar ville staten ingenting betala. En lång debatt utspann sig, och tycktes meningarna om fördelen av det gjorda erbjudandet vara tämligen delade. Till sist enades man om att styrelsen för kristianstadsnätet skall av styrelsen för statstelefonen begära definitivt förslag till överenskommelse, varefter nytt avgörande sammanträde kommer att hållas.”

Detta ”avgörande sammanträde” hölls den 5 mars 1892. Därvid konstaterades ”att telegrafstyrelsens villkor syntes mycket ogynnsamt, och då föreningens verkställande direktör, B S von Otter, påpekat att telegrafstyrelsen genom kontrakt var bunden vid de nuvarande förhållandena ända till år 1900, beslöts att för närvarande alla underhandlingar med nämnda styrelse om statens övertagande av föreningens ledningar skola avbrytas”.

Konkurrensen hårdnar och telefonföreningen tar ledningen

Föreningen fortsatte att konkurrera och det märkvärdiga var att man lyckades! Medlemmarna nöjde sig tydligen med att ringa till folk i trakten. Därigenom sparade de också en rejäl slant.

Hur abonnemangen såg ut i detalj är inte helt klart, men 1890 hade telegrafverket en årsavgift på 125 kronor, medan telefonföreningen hade 30. 1895 betalade statens abonnenter i länet ”växlande belopp från 60 till 125 kronor beroende på tiden för telefonkontraktens avslutande”. Telefonföreningen hade samma år en årsavgift på 25 kronor för 143, men endast 12.50 för 89 av medlemmarna.

Detta medförde att telefonföreningen fick fler abonnenter än telegrafverket. Som framgår av följande sammanställning gällde detta särskilt landsbygden.

Antal abonnenter i Kristianstad

År	Telefonföreningen	Telegrafverket
1890	131	53
1893	167	118
1895	232	153
1897	ca 270	206

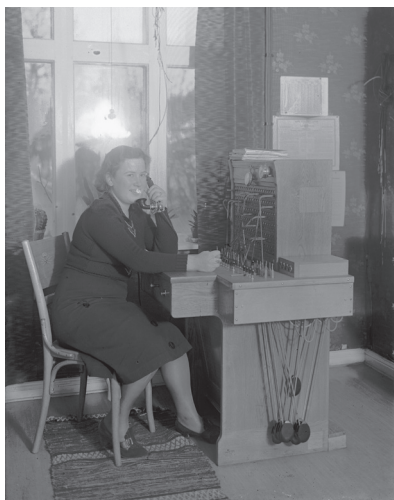
Antal abonnenter vid landsbygdsväxlar

År	Telefonföreningen	Telegrafverket
1890	0	18
1893	34	26
1895	ca 95	56
1897	ca 300	ca 65

Striden om landsbygdsabbonenterna började 1890, så telegrafverket öppnade sin filialväxel i Åhus. Samma år eller möjligen året därpå anlade telefonföreningen en lokalväxel i Köpinge. Eller, rättare sagt, ett antal intressenter i Köpinge bildade en egen liten telefonförening, som köpte telefoner och en liten växel och byggde en förbindelseledning till huvudväxeln i Kristianstad. Telefonföreningen i Köpinge blev med andra ord abonnent hos telefonföreningen i Kristianstad. Förhållandet var detsamma vid föreningens andra underlydande växlar.

Striden tillspetsades sedan i Everöd. ”I Everöds lilla samhälle”, skrev Kristianstadsbladet i februari 1892, ”finns icke mindre än två ”telefoncentraler”, en för rikstelefonen och en för Kristianstadsortens telefonförening. Den förra har 3, den senare 6 abonnenter”.

Enligt en telefonkatalog från juni 1893 hade telefonföreningen då 167 abonnen-

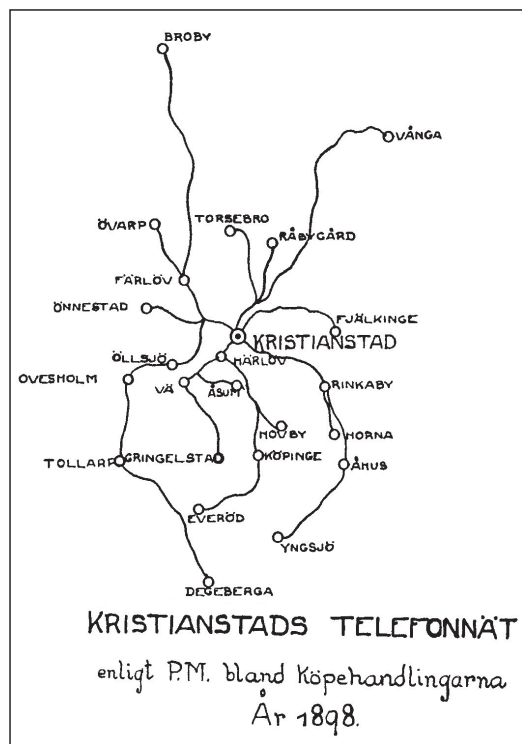

Telefonväxlarna på landsbygden var enkla. Här en bild från Arkelstorp i början av 1900-talet. Tillhör Bröderna Perssons fotosamling i Oppmanna-Vånga Hembygdsföreningens ägo.

ter i Kristianstad, 7 i Everöd, 3 i Fjälkinge, 2 i Härlöv, 18 i Köpinge, 2 i Yngsjö och 2 i Åhus. På alla dessa platser fanns växlar, som ägdes av lokala telefonbolag eller -föreningar. (En växel för upp till 9 abonnenter var inte större än en telefon och liknade f.ö. en sådan.) Enskilda abonnenter med direkta förbindelser till växeln i Kristianstad fanns samtidigt så långt bort som i Sibbhult och Valje.

Telegrafverket hade i slutet av samma år 118 abonnenter i Kristianstad, 23 i Åhus och 3 i den nyöppnade växeln i Everöd.

Den fortsatta utvecklingen gick i samma stil. 1897 hade telefonföreningen landsbygdsväxlar i Broby, Degeberga, Everöd, Fjälkinge, Färlöv, Gringelstad, Hovby, Horna, Härlöv, Immeln, Köpinge, Norra Åsum, Ovesholm, Rinkaby, Råbygård, Tollarp, Torsebro, Valje, Villands Vånga, Vä, Yngsjö, Åhus, Övarp, Öllsjö och Önnestad, medan telegrafverket endast hade etablerat sig i Everöd, Kviinge, Vinslöv, Åhus, Öllsjö och Önnestad.

Karta från televerkets arkiv i Farsta. Enligt andra källor fanns lokala växlar även i Gälltofta, Immeln och Valje.

På de platser där både telefonföreningen och telegrafverket hade växlar, gick det i allmänhet bäst för telefonföreningen. Mest överlägsen var den i Önnestad, där staten 1897 hade 5 abonnenter mot telefonföreningens 38, trots att båda hade startat verksamheten 1895. Av dem som hade rikstelefon i Önnestad titulerades 2 exportör, 1 ingenjör, 1 kreaturshandlare och 1 handlande. Bland telefonföreningens abonnenter fanns däremot 22 lantbrukare, 1 mjölnare, 2 smeder, 1 slaktare, 1 predikant, 2 nämndemän, 1 häradsdomare, 1 mejerist, 1 tegelbruksägare, 1 änkefru, 1 änka, 1 dam utan titel samt Önnestads bryggeri. Telefonen hade börjat spridas till andra än baroner och grosshandlare.

Landsbygdsföreningarna ger upp

1897 var Kristianstad den enda staden i Sverige utanför Stockholm, där telegrafverket fortfarande hade samtrafik. Med motiveringen att samkörningen minskade telegrafverkets marknad och medförde merarbete för växelpersonalen, sade man upp avtalet.

Samtidigt erbjöd man telefonföreningens medlemmar att bli lokalabonnenter hos telegrafverket. De skulle få behålla sina enkelledningar i minst 5 år mot samma årsavgift som de tidigare betalat till telefonföreningen. Detta innebar i klartext att telegrafverket försökte ta död på en konkurrent genom extrem dumping av priserna.

Ställd inför denna situation övervägde telefonföreningen ännu en gång att sälja sitt nät. Förhandlingar inleddes och man kom överens om att telegrafverket skulle få köpa telefonföreningens nät för ett nu okänt pris. Därefter skulle de abonnenter, som nöjde sig med att ringa lokalt i tio år få kvarstå som enkeltrådsabonnenter mot en årlig avgift av 20 kronor. Abonnenterna vid underlydande växlar skulle få samma förmån för 10 kronor om året, men skulle gemenamt betala 20 kronor om året för samtals servicen på linjen till Kristianstad.

Detta förslag, som stöddes av telefonföreningens styrelse med von Otter i spetsen, förkastades av medlemmarna i Kristianstad. De flesta telefonföreningarna på landsbygden var mera tveksamma. I Kristianstad utsågs en kommitté, som skulle bereda frågan och lägga fram ett nytt förslag.

Telegrafstyrelsen trodde förmodligen att en uppgörelse var nära förestående och erbjöd sig att förlänga samtrafiksavtalet tills vidare. När telefonföreningen ville ha en specificerad tid, gick telegrafstyrelsen med på att förlänga samkörningsavtalet i tio år, dvs. till 1907.

Medan dessa diskussioner pågick, siktade telegrafverket in sig på de små föreningarna på landsbygden. Dess medlemmar erbjöds att bli lokalabonnenter i tio år mot en årlig kostnad av 8 à 10 kronor. Som förut skulle de själva äga och underhålla sina telefoner, växlar och ledningar till Kristianstad och även själva stå för lokalhyra och lön till växeltelefonisten, som i allmänhet inte tog mycket betalt, eftersom han eller hon själv var abonnent.

Budet var attraktivt och sedan väl Degeberga hade skrivit kontrakt, följde de flesta andra snart efter. Från den 30 november 1897 till den 3 januari 1898 gick 25 av de 28 lokala telefonföreningarna över till telegrafverket, vars ombud t.o.m. fick jobba mellan jul och nyår. De enda som vägrade ge upp var de lokala telefonföreningarna i Härlöv, Valje och Villands Vånga.

Då denna kupp från telegrafverkets sida var genomförd, hade det stolta privatnätet i Kristianstad med omgivningar decimerats från ca 570 till ca 290 abonnenter, av vilka nästan alla, eller ca 270, fanns i själva Kristianstad.

Telegrafverket arbetade snabbt och hade redan efter någon månad kopplat in de nyinköpta näten till sin centralstation i Kristianstad. Under en övergångsperiod hade man sedan två växlar i Åhus och Önnestad, där abonnenterna måste lära sig skilja på "Åhus riks", "Åhus lokal", "Önnestad riks" och "Önnestad lokal".

När Tollarp skulle anslutas, visade det sig att växeln där med tillhörande ledning till Kristianstad ägdes av telefonföreningen i Kristianstad. Telegrafverket bytte då helt sonika ut växeln och byggde en egen förbindelseledning till Kristianstad.

Rosentwist vid rodret

Som en följd av att överenskommelsen med telegrafverket inte hade godtagits av medlemmarna, avgick von Otter som verkställande direktör för telefonföreningen. I början av 1898 valdes i stället kammarherren Adolf "Adde" Rosentwist, som visade sig vara en man, som inte utan vidare föll till föga för statliga påtryckningar. I mars 1898 hade utredningskommittén utarbetat ett förslag, som bland annat gick ut på att telegrafverket skulle betala 100 kronor per telefon inklusive högst 2 kilometer ledning och "680 kronor för den ur bruk försatta ledningen till Tollarp, jämte växelbord, för befintlig obegagnad reservmateriel enligt inköpspris och för begagnad efter värdering". Därefter skulle telefonföreningens medlemmar i tio år garanteras en årsavgift på 16 kronor.

Förslaget förkastades av telegrafverket, som i stället beslöt värva egna lokalabonnenter. Medlemmarna i telefonföreningen erbjöds bli lokalabonnenter för 20 kronor om året, om de överlämnade äganderätten till sina telefoner. Både i Kristianstad och vid de anslutna växelstationerna mottogs dessutom nya lokalabonnenter mot 20 respektive 10 kronors årsavgift och en inträdesavgift på 50 kronor.

Därefter följde en period på tio år, under vilken telefonföreningen och telegrafverket ihärdigt bekämpade varandra i själva Kristianstad. Telegrafverkets nya idé med lokalabonnenter visade sig mycket framgångsrik. I slutet av år 1905 hade man 462 riks- och

Greve Bror Adolf Rosentwist (1842–1907), major vid Skånska dragonregementet, kammarherre, direktör i Kristianstads sparbank och verkställande direktör för telefonföreningen. Bild från Svenskt porträttgalleri 1905 del II Hovstaten.

217 lokalabonnenter i Kristianstad. Telefonföreningen hade 368 abonnenter och gav inte upp ens på landsbygden. Telefonföreningarna i Villands Vånga och Valje sålde visserligen sina nät redan 1898, och vid samma tid tycks växeln i Härlöv ha blivit nerlagd. Men 1905 hade man anslutit Ivetofta, Råby, Västra Nöbbelöv och Östra Ljungby med tillsammans 48 abonnenter, och 1906 utvidgades det privata nätet till Edenryd och Viby.

Konkurrensen ledde till att Kristianstad med omnejd blev ett av landets teleföretaste distrikt. I ett brev till telegrafstyrelsen påpekade dåvarande chefen för telegrafstationen i Kristianstad, A H Olin, att staden totalt hade bortåt 1 100 abonnenter, av vilka 600 var lokala. Han jämförde detta med Uddevalla, som var större än Kristianstad, men bara hade 269 riksabonnenter, och med Ystad, som hade 322. Hans slutsats var att telegrafverket borde gå in för lokalabonnenter i andra städer än Kristianstad, som då var den enda staden i Sverige med statliga lokalabonnemang.

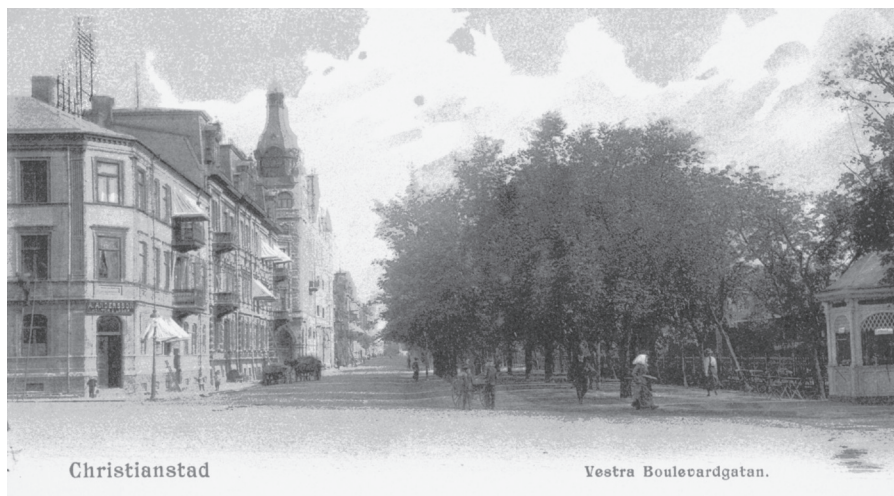
Den fria konkurrensen mellan telegrafverket och ”Telefonföreningen för Christianstad och dess landsbygd”, nu omdöpt till ”Christianstads Telefonförening”, hade gett lysande resultat.

Slutet

Kammarherre Rosentwist förhandlade emellanåt med telegrafverket – för det mesta med generaldirektören själv – om försäljning av föreningens nät. ”Som vanligt är Herr Kammarherren icke blygsam”, skrev man internt inom telegrafverket, och någon försäljning blev det inte, trots att föreningens enkeltrådssystem började bli föråldrat. ”Nu då Kristianstad ska förses med 40 000 volts elektriska ledningar, blir det nog mindre behagligt att hava enkeltrådiga telefonledningar”, skrev Olin i ett brev till telegrafstyrelsen. (Det fanns risk för att det högspända elnätet skulle alstra brum i telefonlurarna och elmotorer kunde fungera som störsändare.)

Nätet såldes inte förrän Rosentwist avlidit och samtrafiksavtalet höll på att gå ut. I april 1907, en månad efter Rosentwists död, beslöt man på föreningens årsstämma att sälja telefonnätet. Telegrafverket betalade 29 000 kronor för nätet, inklusive ”centralstationen”, som var inrymd i tre rum två trappor upp i grosshandlare A Anderssons fastighet i hörnet av Västra Boulevarden och Järnvägsgatan (nuvarande Christian IV:s gata), och inklusive lokalnäten i Ivetofta, Viby, Östra Ljungby, Västra Nöbbelöv, Råby och Edenryd. I köpet ingick 398 telefoner i Kristianstad och ytterligare ca 50 på landsbygden.

Telegrafverket övertog föreningens telefonister, som hette Alma Larsson, Hedvig Winberg, Emilie Bengtsson och Hilma Larsson med en årslön av 550 kronor för Alma Larsson, 480 kronor för övriga.

Telefonföreningens växel var åtminstone de sista åren inhyst i huset på hörnet Västra Boulevarden – Järnvägsgatan, som syns till vänster i bilden. Växeln fanns på tredje våningen. De inkommande trådarna var anslutna till de s.k. telefongalgarna längst till vänster på taket, möjligen också till stolpen höger därom. Bild från Regionmuseet.

Kontraktet undertecknades av den dåvarande styrelsen, som bestod av fabrikör Olof Svensson, fabrikör S Dahlberg och bagarmästar E P Carlqvist. Av dessa fungerade Svensson som verkställande direktör efter Rosentwist.

Telegrafverket tillträdde egendomen den 1 juli 1908. Man fortsatte att driva båda växlarna till i mars 1909, då en svår snöstorm delvis raserade det gamla privatnätet. Kristianstads båda telefonstationer slogs då ihop till en. Den var inrymd i riksbankshuset vid Västra Storgatan, mellan torgen.

Med telefonföreningens nät i Kristianstad försvann det sista svenska privatägda stadstelefonnätet utanför Stockholm. Sedan Allmänna Telefonbolaget i Stockholm genom riksdagsbeslut tvingats sälja sitt nät till telegrafverket 1918, återstod endast några mindre telefonnät i privat ägo, främst i Dalarna. Där höll ”Grönlands telefonförening” i Malung faktiskt ut ända till den 1 januari 1964.

KÄLLOR

Se den litteratur och de arkiv som nämns i min uppsats Kristianstads telefonförening 1881–1888 i årsskriften 1990, s. 83. Forskningen som ligger till grund för den här presenterade historiken gjordes samtidigt med forskningen inför uppsatsen 1990. Några arkiv kan ha flyttats sedan dess.

Tack för hjälp, uppmuntran och givande samtal till telefonhistorikern m.m. Tomas Söderblom, Lund.